

עדנה לומסקו-פדר • אורנה שסון-לוי

השיח המגדרי החדש בצבא לאחר השבת השחורה

מחקר הפמיניסטי טוען זה עשרות שנים כי מלחמות מחזקות את הסדר המגדרי היררכי בצבא, כשהן מעכימות גברים ובריות ודוחקות את הנשים לעמדות שליליות. בינווד לטענה זו, מאז השבת השחורה ב-7 באוקטובר 2023 אנו עדות לאתגרור הסדר המגדרי הצבאי, אשר בא לידי ביטוי בשיח אינטנסיבי ביותר על שירות הנשים במלחמה. זאת, באמצעות התקשורת המסורתית, ברשותות החברתיות וב모פעי שיח שונים כגון עדויות, ראיונות, פרשנויות, פוסטיבים, קליפים, תשלירי שירות, סרטוני טיקטוק, ועוד. על בסיס ניתוח שיח זה נבקש לבחון שתי שאלות: כיצד מיצגות חיילות בשיח החדש והעשיר זהה, ואיך ניתן להסביר את השינויים בשיח, מעבר להסברים המובנים מאליהם, הקורסים בין ייצוג הנשים לבין תפקידן בשדה הקרב.

ייצוגים של לוחמות

את השינוי בייצוג של הלוחמות בשיח העכשווי צריך להבין לאור השיח הקודם, העומתי, שהסתמך בויאכו בתוך הצבא ומוחוצה לו על שילוב נשים בתפקידי לחימה. את הויאכו הקשה מול הצבא הובילו בעיקר לבנים מהציונות הדתית, שהיו בעלי כוח השפעה לא מבוטל. אי לכך, במשך תקופה ארוכה נתפס שירות נשים בלחימה כנסוי, כפיילוט, אירוע שולי וכתשלום מס שפטאים לארגוני הנשים ולבית המשפט. הויאכו המתמשך לא רק עיצב את המדיניות המגדרית בצבא, אלא חלחל לחביי היום-יום של החיילות. במחקרים קודמים שמענו שוב ושוב את האכזהה, הensus והעלבן של החיילות כתגובה להפחחות

ערך שהן חותם, ואת הצורך שלחן להיאבק לשווין ולהכרה מקצועית. חלק ממאבק זה בחרו רבות מהן להסתיר נראות נשית ולאמצץ את דפוסי ההתנהגות של החילאים הקרים במערכות פרפורמנס גופני ו_skinny.

אל מול השיח העומתי, ברור לccoli שהשיח העכשווי מהלך ומשבח את החיליות על תפוקdon הצבאי (דוגמאות לייצוג החדש של נשים לוחמות וראו למשל בכתבתו של דני קושמדן על הטנקיסטיות, 25.11.2023, ושל מיכל פעלן על לוחמות ברדלאס בעזה, 15.12.2023). בשיח החדש הנשים אינן מופיעות כחיקוי חיוור של הגברים, אלא מוצגות ומציגות עצמן כלוחמות שהן נשים. הן מתוארות במגוון רחב של תפקידי לחימה, על-פי רוב הן נראות נינוחות במידים, אקטיביות ובטוחות בעצמן (כך למשל בклиיפ של מקום לפיה השיר "אין לך מה לדאוג"). הן מוצגות כמי שעומדות באתגר הלחימה, ועשויות זאת בתעוזה ובמקצועיות. בראשונות איתן בתקשות קולן לא נשמע מתחלה ולוחמני, והן מדברות بكل שקל, שמדגיש בעיקר מקצועיות נתולות שחצנות. יחד עם זאת, הן מודעות לכך שהן חלק משינוי המפכני בצבא, וגאות בכך שהן "ушויות היסטוריה". הגון הנשי לא מובלט אך גם לא מוצנע, הן מופיעות בשיעור ארכן, לעיתים עם ציפורניים מטופחות. כשהן אכן מחקות גברים, זהו פרפורמנס הומוריסטי או אירוני (כמו למשל הסרטון שבו החיליות מצטרפות לטרנד הגברי של שפמים), שבו הן לועגות לגברים, ובה בעת מבדיות עצמן מהם. במקביל, השיח אינו מסתיר את התפקיד המשפחתי המסורתי. כך לדוגמה הוצגו נשים שהתגifyסו כשהן בהריון, רואינן גנותות שהן אימהות, או קצינה לוחמת מג"ב שהיא אם לעשרה ילדים. הן אכן מתנצלות בפני הילדים, ההורים או החברה על התמקדותן בתפקיד הצבאי בעת המלחמה. השימוש בין התפקידים מוצג כzion עובדה, כביטוי לנרטמול של השילוב אימה-לוחמת: הלחימה אינה פוגעת במשפחה ואילו האימהות לא מפרעה לביצוע משימות הלחימה (ראו למשל את הקמפיין העכשווי של בנק הפועלים). הן מוצגות לא כנשים הזוקקות להגנה, אלא כמי שמניגנות על חילילים וחיליות (בבסיס הטירונים זיקים) ועל אזרחים ואזרחיות (בחולית). במקרים רבים הן נראות כמי שפועלת בסביבה נשית ברובה – חיילות ומפקדות. כך מיתשטשת היררכיה המגדלית המקובלת בייצוגים של צבא. טשטוש היררכיה בא לידי ביטוי גם בייצוג האגדות במלחמה, שם הנשים והגברים שנרגנו מוצגים באופן אחד ולא בטורים נפרדים, ללא הבחנה מגדרית.

מוטיב חוזר בשיח העכשווי הוא "חשבון נפש" ביחס ללוחמות: דוברים ופרשנים רבים בוחנים מחדש את השיח הקודם שזולל בלוחמות והפחית מערכן וمتפקידן. שוב ושוב נשמעו קצינים בכירים או פרשני חדשנות, גברים בעיקר, המודים שנשים הן לוחמות

ראויות, עד כדי האמירה שלפיה "כל קרוב שניהלו נשים נוהל בדרך הטובה ביותר" (תא"ל קובי הילר, "המקור" עם רביב דרוקר, 6.11.2023). לצד האדרטן של הלוחמות עלה בשיח התביעה להتنצל בפני הנשים שלא הוערכו כראוי, המופנית בעיקר למתנגדים הקולניים לשירות נשים, ובראשם רבני הציגות הדתית ושדרי ערוץ 14. הטון העיקרי בשיח זה הוא הפתעה והתפעלות מביצועי הנשים, המוכחים, לדעת הדברים השונים, ש"הויכוח על נשים בלחימה נגמר". לא ניתן להעתם מהפן הפטורי שיש בשיח הפתעה, המלמד בעיקר על הציפיות הנמכרות שהיו ביחס לתפקיד הנשים. טוון מופתע זה מהוות, במידה רבה, המשך ישיר להפחחות הערך של הלוחמות.

התכפיות – תМОונת נגד

לצד השיח על הלוחמות, תפקיד הנטאף גברי וווקרטי, בולט גם הדיון על התכפיות, תפקיד נשי מובהק בצבא. אל מול הפתעה מהביצועים של הלוחמות, הטון הדומיננטי בשיח על התכפיות הוא הכא על חטא כיון שהן התריעו ולא הקשיבו להן. הן עצמן חוזרות ומספרות על השפה מתמשכת שחווו כשנדרשו "להיות העיניים ולא הראש". הפחחות ערך אלה מתפרשות, גם בידי התכפיות עצמן, בעינויים מגדריים כביתיים לחסיבה צבאית שובייניטית (ראו למשל כתבות של סרוצי בגולובס, 9.11.2023, ושל יעקובוביץ' בהארץ, 19.11.2023).

ההכא על חטא לא הייתה מיידית: תחילת הנשים הושמו שלא ראו ולא התריעו; אשמתן הופרכה עם חשיפת ההתרחשויות הקשות במושבים (במיוחד ניפוי המצלמות והפגיעה בנשים עצמן). חשיפה זאת הביאה להכרה בהפחחות הערך שעבורו, ואיתה באה ההتنצלות, הכרוכה גם בהודאה בשוביינים. בגיןוד ללוחמות, התכפיות מוגנות כקורבן בכל שלב, בהתאם לדימוי המסורת של נשים במלחמה. שיירוטן נתפס כתקיד עזר לגברים, והן לא אומנו לשימוש בנשק. לכן לא יכולו להגן על עצמן אלא חיכו לעזרת הלוחמים, אך אלה לא הגיעו. השיח על התכפיות מבטא את הכישלון של הצבא לאורך כל הדרך, כמו גם את תהליכי ההתפרקות הגברית. אולם כדי שהגברים יתפכוו, היה על הנשים לשלם מחיר גבוה מאוד.

אם נסכם עד כאן, נראה כי השיח הציורי מנסה לתקן את הדימוי המצמצם של הנשים בצבא, בתפקידים השונים. התפיסה של נשים בלחימה השתנתה עד כדי האדרטן של

חיליות (כפי שהופיעו בשרותות החברתיות: "לא כולם גל גdots, אבל כולם סופרומן"), ואופן יצוגן של התכפיות אפשר להכיר בכוחו הרטוני של שובייניזם צבאי. מה מסביר את עלייתו של השיח המגדרי החדש?

הסבירים לעלייתו של השיח החדש

לא נוכל להניח שהשיח החדש הוא רק תולדה של תפקודן הרاوي של הנשים עצמן, כי גם בעבר תפקדו נשים היטב, ובכל זאת עברו הפתחות ערך מתחשכות בשיח הצבאי והציבורי. כסוציאולוגיות, הנחתת המוצא שלנו היא שהקשר בין "המציאות" לבין השיח אינו קשר ישיר ופשוט, ועלינו לבחש הסבירים ברמות נספנות.

לטענתנו, השינוי בשיח הוא קודם כל תוצר של האסון שניפץ את האמנויות הבסיסיות ביוטר של החברה הישראלית, והעליה אל פניהם השיטה את הטראומות והפחדים הקמאיים ביותר. האירוע החזיר למודעה הקולקטיבית והאישית את האיום הקימי המגולם בזיכרונו השואה. מדינת הלאום הציונית, אשר הבטיחה "NEVER AGAIN", לא עמדה בהבטחתה והפירה אזרחים ואזרחות.

האמון בצבא נשבר גם הוא: הארגון שנתקפס כ מגן, שלאורך שנים זכה לאמון הציבור יותר מאשר הממשלה ובתי המשפט, אכזב ולא עמד בהבטחתו הבסיסית לאזרחים. כיון שכן, הצבא, כארגון המזוהה עם הגבריות hegemonic בישראל, מאבד מכוחו בסיסי ואך כהצדקה להיררכיה המגדרית.

המציאות לאחר האסון הנורא נהיתה כאוטית, ללא עוגני משמעות ברורים במישורים הסמלי, הרגשי, והמוסרי, מה שהביא לתחושים קשות של בלבול מתמשך. ההסדרים החברתיים ששרו לפניהם השבחה השחוורה התמוטטו כולם, ובכלל זה גם הסדר המגדרי. הבחנות דיקוטומיות מובילין, כגון נשים מול גברים, או אזרחים מול חילילים, נסדקו, ואמונה בסיסיות דוגמת הגבר שמקריב את חייו כדי להגן על נשים וילדים, קרסו. תפיסות שתוחזקו במשך עשרות שנים, אם לא מאות שנים, התפרקו.

כל הפחדים סביב שילוב נשים במלחמה התמשו – נשים נאנסו, נשבו ונחרגו, וכל זאת חלק מאסטרטגייה של לחימה מאורגנת. הצבא והלוחמים לא היו שם כדי להגן עליהם. כאשר נשים שילמו מחיר גבוה יותר מגברים, איבדה ההקרבה של הלוחמים מכוחה הסמלי.

לאור כל זאת נאלצה החברה בישראל לנשח מחדש את יחסיו המגדרי ומימוש התרבותיים הגוראים ביותר כבר בתוכה.

דימויו של הצבא לא רק התעורר, אלא ממש "הזהם", כיון שהוא אחראי במידה רבה לפשעי המלחמה שהתבצעו בעקבות הפקרה וכיישלון צורב במילוי תפקידו. הבושה והאשמה הם כה עמוקים, עד שהhammad המוסרי של הצבא נפגע. השבר שנפער במעטדו של הצבא, מעוז הגבריות, הוא שמאפשר לנשים להיכנס למרחבים שהיו סגורים בפניהם בעבר. הנשים אמרות (לא בהכרה באופן מודע) לחולק באשמה הגברית ולהציג תחילת של תיקון. במובן מסוים, האדרת החיליות בשיח באוזן את CISLON הגברים. הנשים אינן מזוחאות עם האכזבה הגדולה מהצבא, ולכנן בשיח החדש הן מסמלות شيئا', הפתעה לטובה, תפוקוד ראוי וסוג של תקווה.

פירוק השיח המגדרי הקיים מאפשר אפוא, ولو באופן זמני, תחילתה של שיח מגדרי חדש, כפי שבא לידי ביטוי בייצוג הלווחמות, אלא שקווי המתאר שלו עדין אינם ברורים. כך למשל, הנרטיב על התצפיתניות הוא שיריד של הסדר המגדרי היישן. באותו אופן, גם המדיניות לגבי שחזור החטופים, אשר נתנה עדיפות ברורה לנשים ולילדים כאילו הם קטגוריה אחת, מהדהת את הסדר המגדרי היישן. אולם החיליות החטופות לא שייכו לקטגוריה המועמדת, ובכך נשברו שוב הKatgoriot המובנות מאליהן של השיח היישן.

את השיח המגדרי החדש אפשר להסביר לא רק כתולדה של קטיעה דרמטית ברגע החיים הלאומי, אלא גם כהמשכיות לעשרה חודשי המלחאה נגד השינוי המשטחי, שקדמו לאוקטובר 2023. כוונות הממשלה לשינוי המשטר עוררו חששות רבים מפני צמצום משמעותי של זכויות הנשים בישראל. הגוף והדמויות שמצוים באופן ברור עם השינוי המשטחי (בפרט רוטמן, סמוטרייך', ארגוני פורום קהילת) מתנגדים, ללא ספק, גם לשירות נשים בתפקיד לחיימה. אומנם שיח המלחאה היה צבאי וגבר, במיוחד בשל הדומיננטיות של "גברים לנשים", אך הוא גייס גם קולות שקוראים לזכויות נשים ("בנייה אלטרנטיבית"), ותמכה בבירור בשירות נשים בלחימה. אם כך, שירות נשים כלחומות נטפס כמצויה עם מלחאה, ונהייה לאחת הסוגיות המסמנות את ההבדל התהומי בין תפיסות העולם שעמדו זו מול זו במלחאה (ראו למשל את הקטע מ"ארץ נחרצת" שבו דמותו של ינון מגל מראינת שלוש טנקייטיות, 12.12.2023). ואכן, סקר[U] עכשווי העלה כי 69% מהחילונים תומכים בהרחבת שירות נשים בלחימה, לעומת 23% בקרב החרד"לים ו-3% בקרב החרדים (תמר הרמן ואור ענבי, מdad הקול הישראלי, נובמבר 2023, המכון הישראלי לדמוקרטיה). כיון שזמן המלחאה יש ניסיון מודע "לא לדבר על פוליטיקה", קלומר

להימנע מהמחלוקות סביב השינוי המשטרי, השיח המהلال את הלחומות הוא לטענתנו דרך לעקוף את האיסור ולהמשיך את ההתנגדות לשיטון הנוכחי.

לסיום, אין ספק שאנחנו צריכים לשוחח חדש סביב נשים בצבא, אך השאלה המשמעותית היא מה יהיה כוח שרידותו של שיח זה לאורך זמן. בפרט פירוט יש לשאול אם הלחימה הנוכחית בעזה, שבה שיעור האבדות בקרב הלוחמים גבוה כל כך, תחזיר את הכוח הסמלי של ההקרבה הגברית. ההיסטוריה מלמדת שכאשר המלחמה מסתורית חוזר הסדר המגדרי היישן ומשתלט – האם כך יהיה גם כאן? לבסוף, אם מהهو מהסדר המגדרי החדש בצבא יישאר – האם יוכל נשים להמיר את מעמדן בצבא לזרות האזרחות, ובעיקר למקדי הכוח וההשליטה הביטחוניים שעדי עתה נעדירות מהם? לא ניתן כמובן לענות על שאלות אלו עתה, והן חלק בלתי-נפרד מגעלם גודל הרבה יותר, והוא כיצד תצא החברה הישראלית מהמשבר הנוכחי, ומה יהיה מערכם הכוחות החברתיים שייעצב את אופיה.

פרופ' עדנה לומסקי-פדר, המחלקה לפסיכולוגיה ולאנתרופולוגיה ובית הספר לחינוך, האוניברסיטה העברית בירושלים.
דוא"ל: edna.lomsky-feder@mail.huji.ac.il

פרופ' אורנה ששוני-לי, המחלקה לפסיכולוגיה ולאנתרופולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן.
דוא"ל: sassono@biu.ac.il